

О. Крайник

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ

Проведено аналіз основних напрямів управління регіональним економічним розвитком. Показано особливу роль підвищення ефективності стратегічного планування розвитку регіону. Сформовано основні переваги кластерного підходу в активізації економічних процесів у регіонах. Обґрунтовано необхідність створення індустріальних парків з метою сприяння росту продуктивності та інноваційної активності підприємств, активізації залучення інвестицій у регіон.

Ключові слова: економічний розвиток, стратегічне планування, кластери, індустріальні парки.

Регіональний економічний розвиток є одним із основних результатів регіональної економічної політики, що формується з урахуванням територіальних переваг та особливостей. При цьому вибір основних елементів управлінського механізму, що забезпечують економічний розвиток регіону, вирішується як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Важливим аспектом у цьому контексті є створення сучасних дійових механізмів територіальних систем управління, які повинні вирішити проблеми збалансованості інтересів державної і регіональної економічної політики та забезпечити відповідне управління процесами економічного розвитку шляхом використання сучасних методів та підходів, що свідчить про актуальність обраної теми дослідження.

Теоретико-методологічні аспекти проблем управління регіональним економічним розвитком висвітлені у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Питання управління у сфері регіонального економічного розвитку досліджувалися українськими науковцями: З. Варналій, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Заблоцький, М. Козоріз, В. Кравченко, І. Лукінов, а також зарубіжними вченими: Дж. Д. Гвортні, Р. Страуп, М. Лендъел, Дж. Хансен, Д. Юлл, Е. Блеклі, П. Фок, Р. Грін, Г. Хаммер.

Основними цілями дослідження є класифікація завдань управління регіональним економічним розвитком, виділення ролі стратегічного планування у розвитку регіону, формування основних переваг застосування кластерного підходу та створення індустріальних парків у активізації економічних процесів у регіонах.

Процес управління соціально-економічним розвитком регіону – це особливий вид діяльності, який здійснюється центральними органами влади, місцевими державними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Центральні органи державної влади відповідальні за втілення стратегій регіонального економічного розвитку та їх відповідність стратегічному розвитку держави загалом для того, щоб забезпечити максимально ефективне використання потенціалу регіону, з одного боку, та загальнодержавні потреби – з іншого. Виділяючи роль регуляторної політики як складової управлінського процесу в регіональному економічному розвитку З. Варналій зазначає: “Регулювання територіального розвитку є методом реалізації регіональної політики. Концепція регулювання територіального розвитку – це системне поняття, яке варто розглядати як обґрунтування поставлених цілей розвитку регіону в довгостроковій

перспективі, як механізм реалізації цілей і задач державної регіональної політики на різних етапах реформування економіки” [1]. Зарубіжний досвід регулювання центральних та місцевих органів влади визначає, що одним із найважливіших завдань центральної влади є регулювання відносин між регіонами та забезпечення виконання загальнодержавних програм, у яких задіяні декілька регіонів [2].

Органи місцевої влади є основними ініціаторами програм економічного розвитку шляхом залучення загальнодержавних та місцевих фінансів, застосування регулятивної функції і на цій основі досягнення економічного розвитку регіону. Кінцевою метою управління соціально-економічним розвитком регіону є розроблення та реалізація програм економічного розвитку регіону, які передбачають підвищення життєвого рівня населення регіону, ефективне використання природно-ресурсного, виробничого, трудового потенціалу території, оптимальний територіальний розподіл праці. “Регіон, у функціонально-територіальному поділі праці є ланкою між макроекономічним рівнем та рівнем підприємств, розташованих на його території. Регіоні належить вирішувати як інтереси як держави, так і підприємств. Для цього потрібні не декларативні, а фінансово, інвестиційно реальні передумови їх вирішення” [3].

Короткострокове планування соціально-економічного розвитку регіону є традиційним процесом, який здійснюється впродовж тривалого періоду. Однак на сучасному етапі, знайомлячись з підходами до стратегічного планування, яке існує у країнах ЄС, доцільним є коректування внутрішніх підходів і використання досвіду цих країн.

Стратегічне планування регіонального економічного розвитку є одним із механізмів державного управління економічними процесами на регіональному рівні. В умовах обмеженості ресурсів регіону зростає роль стратегічного планування, яке створює можливості шляхом визначення пріоритетів забезпечити політику регіонального економічного зростання. Акцентуючи на актуальності стратегічного планування регіонального економічного розвитку, М. Козоріз стверджує: “Розвиток національної економіки України як складової світової системи господарювання відбувається під впливом глобальних проблем зовнішнього оточення. Проте існують і внутрішні фактори, які визначають реальні і потенційні можливості держави й використання яких потребує розроблення власної стратегії управління ними в інтересах народу України, враховуючи при цьому вплив зовнішнього середовища та можливість змін у ньому в перспективі” [4]. Окрім того, процес стратегічного планування є важливим елементом інституціональної реформи в процесі формування ринкових відносин. Процедура формування стратегічного плану є сталою і не залежить від величини регіону, відрізняються лише завдання за розміром та ступенем складності [5].

Отже, планування є процесом, який повинен визначити напрямки регіональної економічної політики з метою забезпечення стабільного, динамічного регіонального економічного розвитку. Процес планування спрямований на передбачення показників майбутнього розвитку регіону з метою здійснення правильного вибору шляхів досягнення мети за умови найбільш раціонального використання місцевих ресурсів. Сучасні підходи до стратегічного планування дають змогу упорядкувати й ранжувати систему заходів, спрямованих на економічний розвиток регіону за їх пріоритетністю для територіальної громади. Окрім того, в умовах обмеженого фінансування, порядок реалізації заходів формується так, щоб ефективність їх віддачі була найвищою. Ще однією особливістю сучасних підходів стратегічного планування, яке здійснюється на тривалій

період, є те, що воно не прив'язане до періоду, на який обираються органи місцевої влади, а значить – позбавлене персонального впливу місцевих керівників на формування черговості подій, які визначають економічний та соціальний розвиток регіону.

Львів є одним із перших українських міст, що почало успішно формувати свої стратегічні цілі у відповідних документах. Тут здійснювалися неодноразові спроби написання стратегічно-програмних документів міста та окремих галузей його життєдіяльності. Їх авторами та ініціаторами були владні структури, громадські організації, науково-дослідні установи, освітні заклади та просто небайдужі ініціативні мешканці міста. Однак не всі документи були доведені до стану практичної реалізації. На сьогодні стратегічними документами, що визначають основні напрямки соціально-економічного розвитку міста є такі: Стратегія підвищення конкурентоспроможності міста Львова до 2015 року [6] та Програма сталого енергетичного розвитку м. Львова до 2020 року [7], Комплексна стратегія розвитку Львова на 2012 – 2025 рр. [8], Стратегія розвитку туризму міста Львова на 2009 – 2015 рр. [9].

Узагальнюючи головні стратегії, можна зробити висновки, що економічний та соціальний розвиток міста повинен концентруватися на високих технологіях та інноваціях, побудові міжнародної співпраці, вдосконаленні інфраструктури та доступі інвесторів до регіону. З метою підвищення своєї конкурентоспроможності місто може використати низку активів, наприклад: культурну спадщину під захистом ЮНЕСКО, високий науковий потенціал, близькість до кордону та можливість застосування переваг транскордонного співробітництва. За результатами прийнятих стратегічних документів стало можливим обговорювати важливі для міста питання в рамках громадських слухань, а також це стало ефективним каналом для діалогу бізнесу та влади. Окрім того, вдалося реалізувати низку конкретних ініціатив: запущено веб-сайт з оглядом інвестиційних можливостей міста, створено Центр розвитку туризму при міськраді, створено асоціацію учасників кластера інформаційних технологій (далі – ІТ) та бізнес-послуг.

Кластерний розвиток як чинник активізації регіональних економічних процесів є характерною ознакою сучасного стану управління економікою в адміністративно-територіальних утвореннях. Світовий досвід кластеризації економіки показав, що вона чинить вирішальний вплив на процеси посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності. Досліджуючи проблеми впливу кластерів на економічний розвиток регіону зарубіжних країн, О. Тищенко зазначає, що “Починаючи з 90-х років минулого століття, кластери отримали широке визнання як ефективний інструмент стимулювання прискорення темпів економічного розвитку, підвищення рівня конкурентоспроможності національних економік, впровадження інновацій, оновлення існуючого та створення нового бізнесу в багатьох розвинених країнах світу... Функціонування існуючих та створення нових кластерів і кластерних мереж продовжується в економіках більшості європейських країн, у США, Мексиці, Китаї, Індії та інших східних і південно-азійських країнах” [10]. Аналіз кластерних процесів, проведених С. Соколенком, показав, що кластери в сучасних умовах посилення конкуренції на глобальних ринках є фундаментальною організаційною основою для реалізації ключових принципів становлення національної та регіональної економіки і відповідної розробки стратегій соціально-економічного розвитку регіонів. Розуміння конкурентних переваг нових виробничих систем та активне формування регіональних інноваційних кластерів відкриває перед регіонами нові перспективи динамічного економічного розвитку та успішного подолання “викликів” з боку конкурентів [11].

Р. Сорока пропонує класифікувати кластерні системи за трьома рівнями: національні інноваційні кластери; регіональні виробничі кластери, локальні кластери для розвитку міст, районів, груп населених пунктів [12].

Водночас, в доповнення до запропонованої, можна запропонувати таку класифікацію кластерних систем:

- інноваційні кластери на національному та регіональному рівнях, які формують інноваційні продукти на основі досліджень фундаментальної науки та створюються за участю наукових закладів НАНУ і дослідницьких університетів;

- виробничі кластери, які є базою регіонального економічного розвитку, використовують новітні інноваційні продукти, зокрема створені в інноваційних кластерах;

- кластери, що надають різноманітні послуги (бізнес-кластери, туристичні кластери тощо), які базуються виключно на місцевих ресурсах, а ініціатива створення належить органам місцевого самоврядування та територіальним громадам.

У межах вищезгаданої Стратегії підвищення конкурентоспроможності міста Львова до 2015 року проаналізовано 15 ключових економічних кластерів у Львові, серед яких кластери ІТ-компаній та бізнес-послуг і кластер туризму – вибрані як основні локомотиви економічного розвитку Львова. При виборі кластерів у Львові враховувались головні фактори, здатні забезпечити економічний розвиток міста, такі як: історична спадщина світового значення, прикордонне географічне розташування, високоосвічені трудові ресурси; підприємницький дух.

Кластер ІТ-компаній та бізнес-послуг включає консалтингові послуги, управління базами даних та інформацією, послуги програмного забезпечення тощо. Для успішної побудови такого кластеру місто може використовувати вже існуючу конкурентну перевагу у вигляді потужних діючих ІТ-компаній, які розробляють програмне забезпечення. З метою конкурування з іншими містами в процесі функціонування кластеру необхідно реалізувати концепцію покращення рівня освіти випускників університетів, підвищення рівня управлінських навиків серед менеджерів середньої ланки, вирішення житлової проблеми для спеціалістів, залучених із інших міст, створення пакету стимулів та організаційної структури для залучення компаній до Львова.

Особливу увагу доцільно звернути на створення туристичних кластерів, які дають змогу об'єднати зусилля всіх учасників управління туристичною галуззю, підвищуючи таким чином ефективність територіальної організації продуктивних сил суспільства. Туристичні кластери відзначаються експортно орієнтованою спрямованістю, оскільки туристична галузь не може обмежуватись лише внутрішнім споживанням, а її продукт практично завжди користується попитом серед іноземних туристів. Основним завданням туристичного кластера є: “Реалізувати потенціал Львова як одного з головних туристичних напрямків Центральної та східної Європи шляхом згуртування учасників кластеру навколо єдиної стратегії розвитку туризму та покращення туристичного досвіду та загальної інфраструктури для обслуговування цільових туристичних ринків і сегментів” [13].

Кластер туризму передбачає створення в структурі міської ради стратегічної одиниці, яка координуватиме реалізацію стратегії розвитку туризму, вдосконалення збору та обробки інформації щодо в'їзних туристів, проведення промоційної кампанії міста на ключових ринках та покращення туристичної інфраструктури та заходів на її підтримку. Кластер туризму передбачає вдосконалення туристичної інфраструктури міста та заходів на її перманентну підтримку.

Кластери сприяють комерціалізації, підвищують ефективність, стимулюють інновації. Зокрема, за даними Львівської міської ради, на кластер туризму покладено завдання збільшити кількість в'їзних туристів, покращити рівень їх обслуговування, створити комфортні умови перебування в місті.

На кожному етапі взаємодії підприємницьких структур-учасників кластеру та органів державної влади повинна здійснюватись періодична оцінка результативності співпраці щодо прийняття управлінських рішень з метою активізації господарської діяльності підприємств, учасників кластера, оскільки така участь зумовлює соціальну відповідальність підприємництва та політичну відповідальність представників місцевих органів влади.

Ще одним важливим аспектом управління процесами регіонального економічного розвитку є створення індустріальних парків. У червні 2012 р. Верховна Рада України прийняла Закон України “Про індустріальні парки” [14]. Ефективна робота індустріальних парків забезпечується шляхом підготовки спеціальних промислових площ, на яких розташовані об’єкти інфраструктури і, як результат, зменшення витрат підприємств на побудову інфраструктури, пов’язаних із будівництвом доріг, портів та аеропортів, прокладанням мережі зв’язку, електрики і водопостачання, побудовою газопроводу тощо. Створення індустріальних парків сприятиме росту продуктивності та інноваційній активності підприємств, а також підвищенню інтенсивності розвитку малого і середнього підприємництва, активізації залучення інвестицій, забезпеченню прискореного соціально-економічного розвитку регіонів, що у підсумку дасть змогу збільшити кількість робочих місць, заробітну плату та надходження до бюджетів усіх рівнів, підвищити стійкість та конкурентноспроможність економіки регіонів. Завдяки своїй інноваційності та створенню нових, здебільшого високотехнологічних, робочих місць у регіоні сприяють зростанню зайнятості. Однак потрібно врахувати, що індустріальні парки розраховані на роботу у довготерміновому періоді, тому час від його започаткування до отримання конкретної вигоди може бути досить тривалим. Таким чином, ефективна робота індустріальних парків може впливати на економічну ситуацію в регіоні.

На Львівщині в перспективі планується створити п’ять індустріальних парків. Проект індустріального парку “Рясне-2” презентували під час XIII Міжнародного економічного форуму у Трускавці. До організаційного моменту реалізації проекту належать необхідність визначення керівної компанії, яка буде здійснювати управління цим індустріальним парком та займатись підготовкою інфраструктури. За попередніми розрахунками індустріальний парк дасть можливість створити до 12 тисяч нових робочих місць та залучати до бюджету Львова 38 – 40 млн грн на рік за рахунок податку з доходів фізичних осіб та плати за оренду землі [15]. Окрім цього проекту, розроблено концепції ще чотирьох індустріальних парків, які можуть з’явитись у районах області. Попри те, що закон про індустріальні парки прийняли ще 2012 р., досі чітко не прописано, які пільги матимуть інвестори, які розпочнуть виробництво в українських індустріальних парках. Інвесторам обіцяють скасувати мита на імпорт обладнання, яке не виробляється в Україні, та деякі податкові пільги, зокрема скорочення нарахувань на зарплату. Втім, змін до Митного чи Податкового кодексу, які б підтверджували ці плани, поки що не внесено.

Висновки

Отже, основним завданням управління регіональними економічними процесами є вироблення та реалізація раціональної моделі управління регіональним економічним

розвитком. Використання інноваційних підходів, таких як стратегічне управління, кластерна організація виробничих процесів та створення індустріальних парків, повинно забезпечувати постійне зростання економіки регіону на основі ефективного використання місцевих ресурсів. Використання стратегічного планування дасть змогу визначити напрямки регіональної економічної політики з метою забезпечення стабільного, динамічного регіонального економічного розвитку. Територіальна організація виробництва у вигляді кластерів та індустріальних парків у регіоні є однією з актуальних форм співпраці в межах міжгалузевих комплексів, які забезпечують пряму участь органів державної влади в активізації господарської діяльності, дають змогу об'єднати зусилля всіх учасників управління, підвищуючи ефективність територіальної організації продуктивних сил суспільства. У перспективі доцільно досліджувати процес реального впливу кластерів та індустріальних парків на показники соціально-економічного розвитку території та відображення цих процесів у планах соціально-економічного розвитку регіону.

Література

1. Варналій З. С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку [Текст] : монографія / за ред. З. С. Варналія; Національний інститут стратегічних досліджень. — К. : Знання України, 2005. — С. 266.
2. Chinitz B. National Policy for Regional Development / B. Chinitz // Kain and J. F. Meyer J. R., Essays in Regional Economics [Text] / Kain and J. F. Meyer J. R. — Cambridge : Harvard University Press, 1971. — P. 21—39; Clarke M. K. Revitalizing State Economies: A Review of State Economic Development Policies and Programs [Text] / M. K. Clarke. — Washington, D.C. : National Governors' Association, 1986. — С. 21.
3. Заблоцький М. Б. Фінансово-ринкові регулятивні засади конвергенції національних і регіональних інтересів / М. Б. Заблоцький // Регіональна економіка [Текст]. — 2013. — № 2. — С. 148—157.
4. Козоріз М. А. Напрямки модернізації механізмів реалізації державної політики регіонального розвитку в Україні / М. А. Козоріз // Регіональна економіка [Текст]. — 2013. — № 2. — С. 52—61.
5. Katzman M. T. Toward a Positive-Sum Strategy of State Economic Planning: Reflections upon Two New England Regional Commission Studies / M. T. Katzman // New England Journal of Business and Economics [Text]. — 1976. — V. 2(2). — P. 11—27.
6. Стратегія підвищення конкурентоспроможності міста Львова до 2015 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : city-adm.lviv.ua/lmr/economy/strategija/strategija-do-2015-r.
7. Програма сталого енергетичного розвитку м. Львова до 2020 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : lvivrada.gov.ua/.../15129-pro-zatverdzhennja-programy-stalogo-energet...
8. Комплексна стратегія розвитку Львова на 2012 – 2025 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.city-institute.org/index.php?option=com_content&view=article&id=227&Itemid=233.
9. Стратегія розвитку туризму міста Львова на 2009 – 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://map.lviv.ua/statti/lviv_open.html.
10. Тищенко О. П. Регіональний економічний розвиток: теорія та вимірювання [Текст] : монографія / О. П. Тищенко. — К. : ВПК “Експрес-поліграф”, 2012. — С. 268.

11. Соколенко С. І. Інноваційні кластери – механізм підвищення конкурентоспроможності регіону [Електронний ресурс] / С. І. Соколенко. — Режим доступу : <http://ucluster.org/sokolenko/2008/07/innovacijny-klastery-mexanyzm-pidvyshhennya-konkurentospromozhnosti-regionu>.

12. Сорока Р. Ю. Промислова політика та кластеризація економіки [Електронний ресурс] / Р. Ю. Сорока. — Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=104>.

13. Стратегія підвищення конкурентоспроможності міста Львова до 2015 р. ...

14. Про індустріальні парки [Електронний ресурс] : Закон України. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/5018-17.

15. Концепція розвитку індустріального парку [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.investinlviv.com>.

О. Крайчук

PECULIARITIES OF CONTEMPORARY APPROACHES TO THE MANAGEMENT OF REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

The analysis of basic directions of management of regional economic development is conducted. The special role of increasing strategic planning efficiency of the region development is shown. Basic advantages of cluster approach in activation of economic processes in the regions are formed. The necessity of creation of industrial parks with the purpose of the productivity and innovative activity growth of enterprises, activation of investments attraction into the region is substantiated.

Key words: economic development, strategic planning, clusters, industrial parks.